

LETTER HOEKE

Deputearre Eke Folkerts oerlanget yn de Boalsserter Martinitsjerke de oarkonde fan de Gysbert Japicxprîis 2023 oan skriuwster Jetske Bilker. Dy krijt de heechste literêre priis fan Fryslân foar har roman *Spegel en sonde*. (Foto Haye Bijlstra)

De kolleksje fan Tresoar is in goudmyn foar ûndersikers. Mar leafst twa biografen komme yn dizze *Letterhoeke* oan it wurd, dy't foar har boeken yn de argiven dúkt binne. Boargemaster Buma skriuwt oer syn foarfaar Wiardus Willem Buma en Doeke Sijens skriuwt oer syn omke Trinus Riemersma. Ek Fellow Felix Bosch en Joris Oddens makken gebrûk fan de kolleksje, sa't yn dit nûmer te lêzen is.

Op de stúdzjeseal fan Tresoar wie in útstalling te sjen mei stikken út de kolleksje dy't te krijen hawwe mei Eise Eisinga. Dêrmei fiere we mei dat it Koninklijk Eise Eisinga Planetarium de Wrâlderfgoedstatus fan Unesco krigen hat. Goed nijs: de útstalling is (oant en mei

De collectie van Tresoar is een goudmijn voor onderzoekers. Maar liefst twee biografen komen in deze *Letterhoeke* aan het woord, die voor hun boeken in de archieven zijn gedoken. Burgemeester Buma schrijft over zijn voorvader Wiardus Willem Buma en Doeke Sijens schrijft over zijn oom Trinus Riemersma. Ook Fellow Felix Bosch en Joris Oddens maakten gebruik van de collectie, zoals in dit nummer is te lezen.

Op de studiezaal van Tresoar was een tentoonstelling te zien met stukken uit de collectie die te maken hebben met Eise Eisinga. Daarmee vieren we mee dat het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium de Werelderfgoedstatus van Unesco heeft gekregen. Goed nieuws: de tentoonstelling is (tot

ein jannewaris 2024) te sjen yn it Observeum yn Burgum.

Ek goed nijs is dat Kafee De Gouden Leeuw takom jier it plak foar literêre aktiviteiten is. Neist presintaasjes en kursussen biedt it smûke kafee plak oan twa fêste aktiviteiten. Op de lêste tongersdei fan de moanne treffe skriuwers elkoar by it Skriuwerskafee en de earste tongersdei fan de moanne is De Gouden Leeuw it plak foar de Silent Book Club. Tresoar slút dêrmei oan by de wrâldwide klup fan boekeafhawwers dy't lekker in oerke lêze wolle en oare lêzers moetsje. Yn 2024 is Kafee

en met eind januari 2024) te zien in het Observeum in Burgum.

Ook goed nieuws is dat Kafee De Gouden Leeuw volgend jaar dé plek is voor literaire activiteiten. Naast presentaties en cursussen biedt het gezellige café plek aan twee vaste activiteiten. Op de laatste donderdag van de maand treffen schrijvers elkaar bij het Skriuwerskafee en de eerste donderdag van de maand is De Gouden Leeuw de plek voor de Silent Book Club. Tresoar sluit daarmee aan bij de wereldwijde club van boekliefhebbers die lekker een uurtje willen lezen en andere lezers ontmoeten. In 2024

De Gouden Leeuw ek it plak foar Mei-inoar lêze fan Ljouwert City of Literature en de Culturele Apotheek. Dêrby wurde teksten lûdop foarlêzen wurde om der dernei oer te praten.

Fierder yn dit nûmer in nije bydrage yn de syktocht fan Tresoar en it Fries Museum nei tekeningen út it album amicorum fan skilder Wybrand de Geest. En der is in nije ôflevering fan de rubryk Operaasje audio. Neist ynformaasje oer de Dag van de Elfstedentocht en de Friese Genealogische Contactdag ek nijs oer it ûntsluten fan it belangrike argyf fan de Vereniging 'Friesland 1940-1945'.

Lekker een uurtje lezen? Kom bij de eerste Silent Book Club van Fryslân, elke eerste donderdagavond van de maand in Tresoar. (Foto Natalia Balanina)

is Kafee De Gouden Leeuw ook de plek voor Samen lezen, van Leeuwarden City of Literature en de Culturele Apotheek. Daarbij worden teksten hardop voorgelezen om er daarna samen over te praten.

Verder in dit nummer een nieuwe bijdrage in de zoektocht van Tresoar en het Fries Museum naar tekeningen uit het album amicorum van schilder Wybrand de Geest. En er is een nieuwe aflevering van de rubriek Operaasje audio. Naast informatie over de Dag van de Elfstedentocht en de Friese Genealogische Contactdag ook nieuws over de ontsluiting van het belangrijke archief van de Vereniging 'Friesland 1940-1945'.

6 Biografie

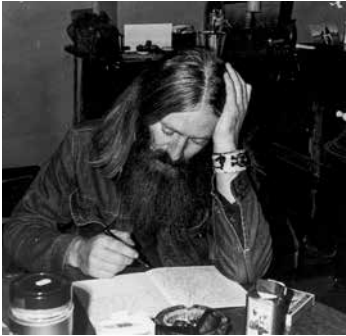
9 Cultureel erfgoed

10 Ontsluiting

22

Frysk Genoatskip

26

Trinus Riemersma

29

Nijierskaarten

- 6 Op ontdekkingsreis in de archieven
Marijke de Boer
- 9 Dag van de Elfstedentocht
Johan Steendam
- 10 Het Friese verzet online
Otto Kuipers
- 12 Vrienden onderweg
Marlies Stoter
- 14 Inkijkje in de wereld van Eise Eisinga
Janna Kootstra
- 15 'Wêr komme jo wei en fan wa binne jo ien?'
Johan Steendam
- 16 Liberale notabelen in Makkum
Joris Oddens
- 18 Skriuwersarke
Lysbert Bonnema
- 19 Mediawiisheid yn it mbû
Jacob Roep en Binne Reitsma
- 20 Operaasje audio: de finsters iepen
Syds Wiersma
- 21 De Moanne: Nei Japicx
Tialda Hoogeveen
- 22 Twahûndert jier Frysk Genoatskip
Ate Bouma
- 24 Ombudsman van de Zuidoosthoek
Felix Bosch
- 26 Undersiker oan it wurd: Doeke Sijens
Marijke de Boer
- 28 Aanwinst: Testament Wilco van Holdinga
Martha Kist
- 29 Oanwinst: Bysûndere winsken
Marijke de Boer
- 30 Nijs fan de Freonen
- 31 Kolofon
- 32 Aktiviteiten

Op ontdekkingsreis in de archieven

Sybrand van Haersma Buma houdt van sneupen. Afgelopen jaar was de burgemeester van Leeuwarden regelmatig te vinden in Tresoar om in de archieven te zoeken naar zijn betbetovergrootvader Wiardus Willem Buma (1802-1873). De biografie *Wiardus Willem Buma en het geheugen van Friesland* is eind november gepresenteerd.

‘In het gezin van Wite, zoals Wiardus Willem werd genoemd, was er tucht en orde’, vertelt de schrijver. ‘Hij was een strenge vader. In de bronnen kwam ik deze anekdote tegen van iemand die hem kende: de kinderen mochten schaatsen, maar moesten om vijf uur thuis zijn. En dan haalde niemand het in zijn hoofd om na vijf uur thuis te komen.’

Onderzoek doen en schrijven geeft Sybrand Buma ontspanning. ‘In mijn werk willen mensen vaak iets van mij, en dat is terecht. Ze komen met een reden. Het was heerlijk om aan het einde van de dag in de negentiende-eeuwse wereld van Wite Buma te duiken. Dat deed ik ’s avonds tussen tien en twaalf uur. Dat is de enige plek in mijn agenda waar tijd zit. Omdat Tresoar halverwege het stadhuis en mijn huis zit, kon ik dit onderzoek naast mijn baan doen.’

Het archief van de familie Buma wordt bewaard bij Tresoar. ‘Ik wist waar ik moest zoeken en dat scheelt enorm. Er was al voorwerk gedaan door historicus Kees Kuiken, maar ik heb zelf ook alle bronnen bekeken. De hele inventaris staat op internet. Zo kon ik thuis al bekijken wat ik wilde bestuderen en die stukken vroeg ik aan. De volgende dag scande ik tijdens een vrij halfuurtje de klaargelegde stukken en maakte er foto’s van om ze later goed te lezen.’

Verrassing

Hij zocht onder andere in het Provinciaal Archief. ‘Omdat Wite gedeputeerde was geweest, wist ik dat ik daar moest zijn. Hij was tevens bezig met waterstaat, dus keek ik ook bij dat archief. Het was elke keer een verrassing, want je weet niet wat de inhoud zal zijn. Soms bleek een archiefnummer een steekkar vol dozen te zijn, soms was het een enkele envelop.’

Uit al het materiaal kwam de persoon van Wite Buma meer en meer tot leven, ook al zijn er niet veel persoonlijke brieven. ‘Die zijn er wel uit de jaren 1821-1823, toen hij brieven, hele leuke, schreef aan zijn verloofde Maria (Mietje) de With, die hij soms Lieve Engel noemde. In de vijftig jaar daarna zijn er slechts een paar brieven overgeleverd.’ Wel is een aantal voorwerpen uit zijn bezit bewaard gebleven, zoals een zilveren dienblad, de Ridderorde die Wite Buma in 1840 ontving van koning Willem I en de menukaart van het diner ter gelegenheid van het vijftigjarig huwelijksjubileum van Wite Buma en Maria de With in 1873.

De biografie wil de feiten en gebeurtenissen laten spreken. ‘Ik wilde zoveel mogelijk voorkomen dat ik dacht ‘zo zal het wel zijn gegaan’. Als ik iets niet zeker wist, heb ik het niet opgeschreven. Toch ben ik best dichtbij de persoon van Wite gekomen, doordat tijdgenoten iets over hem schreven en door de bronnen heel goed te lezen. Vlak na zijn dood is er een in memoriam geschreven. Toen ik dat de eerste keer las, vond ik dat er niet zoveel instond. Ergens las ik dat hij ‘na-ijverig op zijn rechten was’. Hij stond

dus op waar hij recht op had. Zo'n zinnetje zie je eerst bijna over het hoofd, maar na het lezen van de archieven krijgt het meer betekenis. Iemand heeft dat niet zomaar op geschreven, het geeft weer hoe iemand was. Wite stond bovendien bekend om zijn hoekige persoonlijkheid en zijn neiging tot heerschappij. Hij maakte nogal eens ruzie, en dat lees je terug in de stukken. Hij ging namelijk de hele tijd in beroep tegen belastingaanslagen. Terwijl hij nota bene president van het provinciaal gerechtshof in Leeuwarden was en bovendien ook nog eens een van de rijkste mannen in Friesland. Nu denk ik hoe kan iemand met een prominente overheidsfunctie steeds in beroep gaan. Hij had ook een keerzijde. Juist die rafelrandjes maken hem zo interessant.'

Vergetelheid

In zijn tijd was Wite Buma een bekend figuur. 'Ik denk dat mensen hem herkenden en bekeken als hij door de stad liep. Toch is hij al vrij gauw na zijn overlijden in de vergetelheid geraakt. Er is bijvoorbeeld geen straat naar hem vernoemd, zoals naar zijn vader Bernhardus Buma. Hij heeft niet een zo grote veranderstempel op die gemeenschap gedrukt, dat hij een eigen straat verdient. Maar waarom hij zo snel is vergeten, weet ik niet, hij was overal bij en dook overal op. Als gedeputeerde bereikte hij wel het een en ander, zoals verbetering van de waterstaat. Hij was heel conservatief en, wat ik niet wist en eigenlijk wel leuk vind, is dat hij steeds probeerde om veranderingen tegen te houden. Zo was hij bijvoorbeeld tegen het opheffen van de grietman, daar verzette hij zich met hand en tand tegen. En

Mr. Wiardus Willem (Wite) Buma, ca. 1862. (Foto E. Fuchs)

dat terwijl zijn tijd, de negentiende eeuw, juist vol veranderingen zat.'

Wite Buma deed veel aan historisch onderzoek. Hij was een van de eersten die onderzoek deed in de oudste bewaarde Friese rechtsteksten. Dat was nog voordat de collectie in 1858 verkocht werd aan de Duitse rechtshistoricus Karl von Richthofen. Er zijn verslagen van vergaderingen van het Friesch Genootschap bewaard, waarin de leden hun ontdekkingen presenteren. 'Daarbij ruik je bijna de rook van sigaren en pijp

in zaal Van der Wielen. In zo'n verslag staat dat Wite het woord 'klezie' is tegengekomen in de Oudfriese rechtstekst en dat hij denkt dat het een dwars over de dijk geplaatst hek betekent. Het is nagevraagd bij Oebele Vries, die bevestigde dat de betekenis klopte. Hij vertelde bovendien dat het bijzonder is, omdat dat woord slechts één keer voorkomt. Wite Buma was dus niet alleen in staat om dat Oudfries zo precies te lezen, maar het ook nog eens te begrijpen.'

Het sneuven in de archieven is een ontdekkingsreis. 'Iedere keer dat je iets vindt, is dat een geluksmoment. Ik word heel erg blij van persoonlijke, gekke dingen. Zo kwam ik zijn naam tegen in een verslag van de kunst- en nijverheidstentoonstelling die in 1844 in Friesland werd georganiseerd. Ineens, bij het lezen van notulen die vaak over gortdroge zaken gaan, zag ik zijn naam staan. Hij neemt het woord in een discussie over de uitgave van een penning voor de beste inzending en vindt dat Friesland met een V moet worden geschreven. De voorzitter zegt dat het met een F moet. Om verdere escalatie te voorkomen, stelt hij voor om te gaan stemmen. Buma stemde als enige voor zijn eigen voorstel.

De biografie is verschenen in het 150ste sterfjaar van Wiardus Willem Buma in opdracht van het Mr. Wiardus Willem Bumaleen, een studiefonds voor familieleden en nakomelingen, dat de naamgever oprichtte.

Sybrand van Haersma Buma. (Foto Marleen Annema)

Op zo'n moment voel je de ergernis. Zo van 'we zijn met allemaal dingen bezig en dan komt wijsneus Buma en roept dat Friesland met een V moet'. Als Buma de voorzittershamer had, kon hij sturen. En als hij die niet had, maakte hij het de voorzitter knap lastig. Als ik dat lees, zie ik hem en zie ik de vergadering. Als burgemeester vergader ik immers ook de hele dag. En ik zie dat gedoetje, dat helemaal nergens over gaat. Ik weet het natuurlijk niet zeker, maar denk dat de voorzitter toen niet blij naar huis is gegaan. Het zegt iets over Buma's persoonlijkheid. En blijkbaar vond men het de moeite waard om te notuleren. Die penning is overigens bewaard gebleven.'

Hard werken

Uit het rijke archief komt een beeld naar voren dat Wite Buma altijd moet hebben gewerkt. 'Aan de muur van zijn werkkamer hing de tekst 'Ik moet werken zoo lang

het dag is, de nacht komt wanneer niemand werken kan.' Die drang naar werken herken ik wel. Elke minuut van dag opvullen met iets nuttigs. Mijn vader had dat ook. Hij was thuis altijd nog op zijn kamer aan het werk. Ik heb dat minder en zit gewoon in de woonkamer met de iPad.'

Door het schrijven over de tijd waarin Wite Buma leefde, de negentiende eeuw, leerde de burgemeester veel over zijn stad. 'Ik loop anders door de stad nu. Mijn werkkamer kijkt uit op het Stadhouders Hof, waar Wite als kind woonde. Later woonde hij aan de Tweebakmarkt. Ik stel me voor hoe hij in de stad liep en hoe het eruitzag. Mijn werk krijgt daardoor meer lading, omdat ik dat Leeuwarden van toen doorkrijg.'

Naast Tresoar bezocht Buma andere archieven zoals het Historisch Centrum Leeuwarden, de Koninklijke Bibliotheek, het Nationaal Archief en het Koninklijk Huisarchief. Buma noemt Tresoar een fijne plek om te zitten. 'Ik voel me welkom en de medewerkers zijn zeer behulpzaam. Er komt vaak even iemand langs die ook met een onderzoek bezig is en vraagt wat ik doe. Soms krijg ik tips en laatst zei iemand 'jouw vader zat altijd daar'. Dat vind ik heel mooi. Als onderzoekers onder elkaar zijn we allemaal bezig met een focus, waarvan de buitenwereld denkt dat we in de vorige eeuw zijn blijven steken. Maar iedereen die daar zit, weet van elkaar dat hij of zij met iets bezig is dat heel bijzonder is.' ■

Dag van de Elfstedentocht

De Dag van de Elfstedentocht is op 15 januari 2024 in het Fries Scheepvaart Museum in Sneek.

Op deze dag, die hiermee een vijfde editie beleeft, is er aandacht voor het culturele en historische belang van het schaatsenvenement.

In 2019 werd de eerste Dag van de Elfstedentocht gehouden. Die vond plaats op 15 januari, omdat de Koninklijke Vereniging De Friesche Elf Steden ook op 15 januari werd opgericht. Dat was in 1909. De Dag van de Elfstedentocht staat geheel in het teken van de Elfstedencultuur, zoals die wordt beheerd door archieven en musea. Het gaat dus niet om de vraag of we die tocht ooit nog gaan krijgen, maar over de verantwoordelijkheid van erfgoedinstellingen om de schaatsgeschiedenis vast te leggen.

Beeld van de Elfstedentocht van 15 januari 1957.

Erfgoed

Met de Dag van de Elfstedentocht wordt jaarlijks de aandacht gevestigd op het culturele en historische belang van het schaatsenvenement, dat bestaat uit herinneringen, verhalen en historische objecten. De Elfstedentocht behoort tot zowel het Friese als nationale sporterfgoed. De organisatie is in handen van Gemeentearchief Súdwest-Fryslân, Tresoar, het Fries Film & Audio Archief, het Fries Scheepvaart Museum, de sporthistorici Marnix Koolhaas en Jurryt van de Vooren en programmamaker Sippy Tigchelaar.

Programma

- Ron Couwenhoven over de nalatenschap van Elfstedenwinnaar Coen de Koning
- Gauke Bootsma, oud-conservator Eerste Friese Schaatsmuseum in Hindeloopen, over zijn museum
- Noortje van Baal over hoe de Elfstedencultuur behouden blijft en doorgegeven wordt aan een jongere generatie
- Hester Postma, directeur Fries Scheepvaart Museum in Sneek, over de herinrichting van het museum en de schaatscollectie
- Jan, Ineke en Erik Jan Kooiman over de rol van het schaatsen in de familie
- Elfstedenbeelden van Sneek van het Fries Film & Audio Archief

Wat: Dag van de Elfstedentocht

Waar: Fries Scheepvaart Museum, Kleinzand 16, Sneek

Wanneer: maandag 15 januari 2024

Entree € 7,50 (inclusief toegang

tot het museumtoegang en

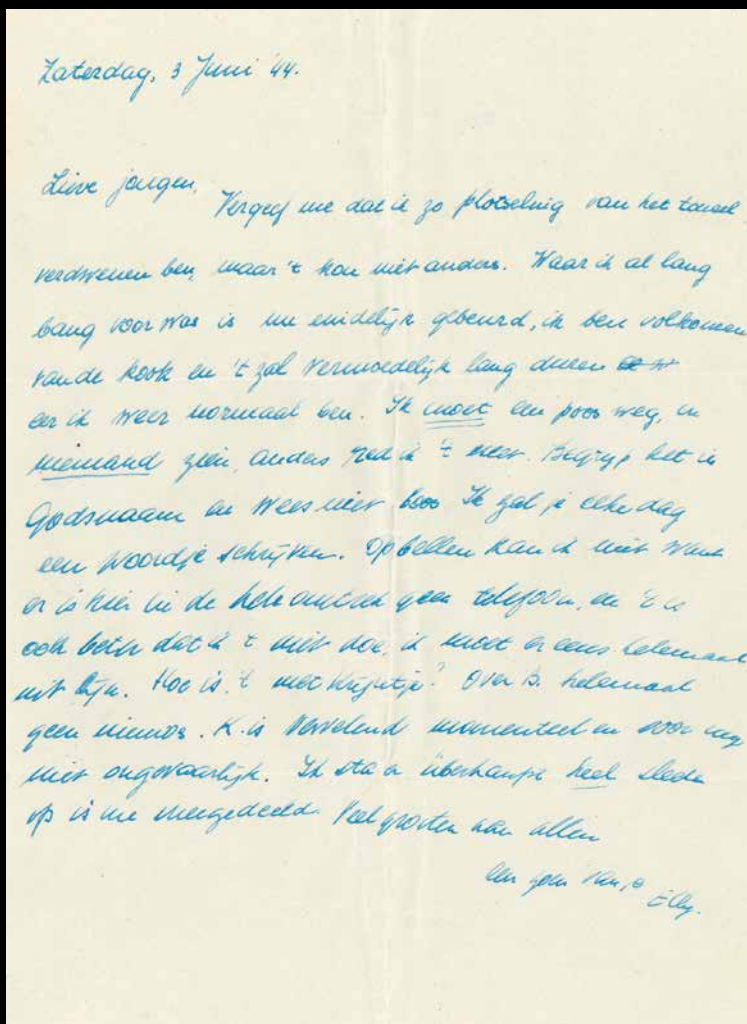
1 consumptie). Aanmelden op

tresoar.nl/agenda of scan de QR-code.

Het Friese verzet online

De overval op het Huis van Bewaring in Leeuwarden op 8 december 1944 behoort tot de bekendste verzetsacties tijdens de Tweede Wereldoorlog in Nederland. Die bekendheid heeft vooral te maken met de film 'De overval' van de Engelse regisseur Paul Rotha. De film, die in 1962 in première ging, trok volle zalen en werd één van de succesvolste films in de Nederlandse filmhistorie.

Minder bekend is wellicht dat er in Nederland meer dan zestig bevrijdingsacties door het verzet hebben plaatsgevonden. Friesland staat, wanneer we naar het aantal bevrijde gevangenen (103) kijken, fier aan kop. Naast de overval uit 1944 heeft het verzet in deze provincie nog negen bevrijdingsacties van gevangenen uitgevoerd. Daarbij kregen in totaal ongeveer evenveel gevangenen hun vrijheid terug als bij bovengenoemde verfilmde overval in Leeuwarden. De spanning was er bij elk van de overige overvallen niet minder om.

Van veel van de overvallen zijn verslagen, brieven, tekeningen en/of notities bewaard gebleven in de documentatieverzameling van de Vereniging 'Friesland 1940-1945'. Dat geldt ook voor andere activiteiten van het verzet, zoals het vervalsen van legitimatiebewijzen, het meehelpen bij wapendroppings, de Meistaking en het bieden van hulp aan onderduikers, om er enkele te noemen. Deze verzameling vormt hiermee een van de belangrijkste bronnen voor het doen van onderzoek naar het Friese verzet tijdens de Tweede Wereldoorlog.

Brief van Elly, de schuilnaam van Esmée van Eeghen, aan Krijn van den Helm, met wie ze in Friesland verschillende verzetsacties had uitgevoerd. Ze schreef de brief in juni 1944, aan het begin van een turbulente zomer voor het Friese verzet. Aan het eind daarvan zouden beiden door Duitse kogels om het leven komen.

De Vereniging 'Friesland 1940-1945'

Al tijdens de oorlog had het verzet plannen gemaakt voor het oprichten van een vereniging voor de toekomstige oud-verzetssrijders. Een bewaard gebleven notitie getuigt daarvan: 'Het is de bedoeling, zoo spoedig mogelijk na de bevrijding, te Leeuwarden de oprichtingsvergadering te houden (...)' En op 18 april 1945, drie dagen nadat Leeuwarden was bevrijd, werd de Vereniging 'Friesland 1940-1945' opgericht. Een van de taken die ze zich had gesteld, was het in herinnering houden van het verzet, zowel in de kring van de leden als bij het grote publiek. Daartoe werd o.a. - in 1947 - een documentatiecommissie in het leven geroepen. Ysbrand Nicolaas Ypma werd aangesteld het Friese verzet te documenteren. Hij begon met het verzamelen van informatie bij o.a. het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD) in Amsterdam, destijds nog RIOD geheten (waarbij de R voor Rijks stond). Vervolgens reisde hij met de bus en op de fiets door Friesland om de oud-verzetssrijders te interviewen. Enkelens waren echter van buiten

de provincie in het Friese verzet terechtgekomen en waren na de oorlog weer naar hun plaats van herkomst teruggekeerd. Sommige in Friesland geboren verzetssrijders hadden buiten hun provincie een nieuwe werkkring gevonden. En zo reisde Ypma ook naar o.a. Alkmaar, Boskoop en Bussum om Lubertus Bosch, Haitze Wiersma en Gerard Reeskamp te interviewen. Het totaal van ruim 600 (deels ook door anderen afgenomen) interviews en ingevulde enquêteformulieren vormt de basis van de documentatieverzameling.

Het waren vooral mannen die werden geïnterviewd, maar de collectie bevat ook enkele interviews met vrouwen waarin ze verslag doen van koerierswerk, het onderbrengen van joodse onderduikers en het begeleiden van geallieerde piloten. Een van hen was de latere schrijfster Tiny Mulder, die haar belevenissen tijdens de oorlog later heeft vereeuwigd in het boek *Tin ijs*, in Nederlandse vertaling *Gevaarlijk ijs*.

Digitalisering

De archieven en documentatieverzameling van de Vereniging

Matthijs Westra, Johannes Walinga, Ekke Atsma, Siebren Westra, Berend de Boer en Sijrk Westra (v.l.n.r.) sorteren de illegale krant *De Wachter*. Op De Boer na kwamen ze uit Gaastmeer en omgeving. Het sorteren deden ze in het vakantiehuisje Vier bij Vier aan de Inthiemasloot. Beeldmateriaal van de deze collectie (ruim 400 foto's) is online te raadplegen op friesfotoarchief.nl (zoeken op 'Verzameling Ver. Friesland 1940-1945').

'Friesland 1940-1945', waarvan de omvang bijna tien strekkende meter bedraagt, behoren tot de meest geraadpleegde bestanden die Tresoar beheert. De gebruikersgroep is zeer divers: geïnteresseerden in de Tweede Wereldoorlog, nabestaanden van verzetsslachtoffers, wetenschappelijke onderzoekers, studenten en middelbare scholieren. Het is heel mooi dat dit bestand zoveel wordt geraadpleegd en wordt gebruikt voor het schrijven van boeken, artikelen in tijdschriften en kranten en van profielwerkstukken.

Het veelvuldig gebruik kent echter ook een keerzijde. Het papier, dat in en kort na de oorlog werd gebruikt, is kwetsbaar. Om het voor de toekomst te behouden, is digitalisering noodzakelijk. Met steun van de Stichting 'Friesland 1940-1945', in 1946 voortgekomen uit de gelijknamige vereniging, is digitalisering mogelijk. Vanwege die digitalisering is het materiaal de komende tijd minder goed beschikbaar. Op de website en social media van Tresoar houden we belangstellenden op de hoogte over de voortgang van het project. ■

Vrienden onderweg

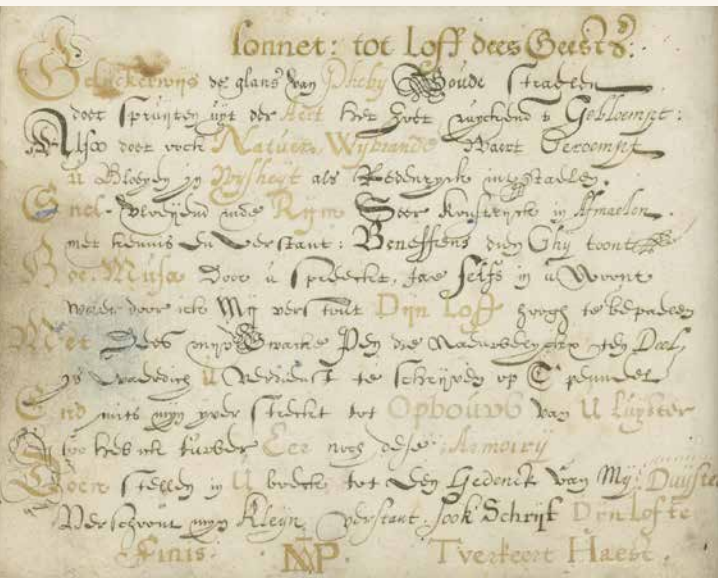
Met een compact boekje, het album amicorum, in zijn bagage verliet de Leeuwarder schilder Wybrand de Geest rond 1612 zijn geboortestad Leeuwarden.

Zijn eerste plaats van bestemming was Utrecht. In 1603 of 1604 was Gilles, Wybrands oudere broer, daar neergestreken en tot zijn dood in 1636 verdiende hij er de kost als stads- en glasschilder. Het ligt voor de hand dat Gilles zijn broer wees op de goed bekend staande en kostbare lessen van schilder Abraham Bloemaert. Uit het album komt het bewijs dat Wybrand een van zijn leerlingen was. Medeleerling Quintijnus de Waerdt noemde 'Ons heer Scier Bomert' (Bloemaert) expliciet in zijn bijdrage aan het vriendenboek. Hij illustreerde zijn tekst met een ossenkop, die hij het wapen van het Utrechtse Sint Lucasgilde om zijn nek hing met een palet,

penselen en schilderstok. De os staat symbool voor Lucas, de patroonheilige van elk schildersgilde.

Veel leerlingen van de geliefde leermeester vertrokken na hun studie naar het buitenland; sommigen naar Parijs, maar de meesten naar Rome. Zo ook Wybrand de Geest, blijkt uit de Latijnse tekst van dr. Horatius Meynsma (1590-1646). Mogelijk kenden ze elkaar van de Latijnse school in Leeuwarden. Deze advocaat en latere burgemeester van Franeker liet in februari 1614 uit vriendschap voor Wybrand doorschemeren dat hij wist dat de in schilderkunst bedreven jongeman Rome ging bezoeken. Bijzonder is, dat deze jurist ook een tekening voor zijn Leeuwarder vriend maakte. Zijn tekening is echter - net als 21 andere - niet meer in het album te vinden.

Sonnet en wapenschild door Meijndert Pieters Voscuyl, Parijs 21 juni 1615. Tresoor (Hs 506 – fol. 40v. en 42r.)

Het wapen van het Utrechtse Sint Lucasgilde. Gemaakt door Quintinus de Waerdt, Utrecht 1 maart 1614. Tresoar (Hs 506 – fol. 22r.)

Missende tekeningen

De tekeningen in het album amicorum van Wybrand de Geest werden vooral achtergelaten door zijn leeftijdsgenoten, die net als hij een leven als kunstenaar op het oog hadden. Maar in die tijd gingen ook jongemannen met een ander carrièreperspectief een jaar in de leer bij een schilder bijvoorbeeld omdat ze militaire kaarten en aanvalsplannen moesten kunnen lezen en tekenen. Onderweg naar Rome werd in 1616 de zin 'Aan de lijn herkent men de schilder' in het album geschreven, door ene Guerinus, procurator-generaal aan het Hof van Aix-en-Provence. Helaas valt er weinig 'lijn' meer te herkennen in het album, omdat de meeste tekeningen ontbreken. Wat wel in Wybrands album bleef, waren de vele wapens die getuigen van adellijke ontmoetingen. Deze heren volstonden meestal met hun naam, devies en een plaats- en datumaanduiding. Meijndert Pieterss. Voscuyl (die bekend werd als toneeldichter) schreef bij zijn familiewapen ook een lovend sonnet op het veelzijdige talent van Wybrand. Naar de tekeningen van de schildervrienden blijft het echter gissen. Waren het snelle schetsen, een uitgewerkt Romeins stadsgezicht of misschien een jeugdig portret van de Friese schilder?

Satyr, Nestelghat en Almanack

Eenmaal in Rome klitten de 'fiammingi' - letterlijk de Vlamingen, maar bedoeld zijn de Nederlands sprekende kunstenaars - bij elkaar. De meesten verbleven er na hun afgeronde opleiding drie tot vier jaar. Rijk aan ervaring keerden ze terug naar huis om zich te settelen. Wybrand de Geest moet rond 1620 Rome verlaten hebben om in 1622 met Hendrickje Ulenburch te kunnen trouwen. Daarna verliet hij Friesland niet meer.

Drie landgenoten, wiens tekeningen zijn album sierden, zijn rond 1620 nauw betrokken bij de oprichting van de Bentvueghels, een roemrucht broederschap van kunstenaars in Rome. De leden deelden hun huis en leven en spraken dezelfde taal. Ze verzonnen spottende bijnamen voor elkaar die uitgroeiden tot echte aliassen. Onder hen de beroemde historie-, landschap- en portretschilder Cornelis van Poelenburch (1594/95-1667), die 'Satyr' als 'Bentnaam' kreeg. Zijn eerste teken van aanwezigheid in Rome staat in Wybrands album. Ze kenden elkaar van de werkplaats van Bloemaert en in 1617 schreef Cornelis een Italiaans liefdesgedicht over voor zijn vriend en maakte er een tekening bij, misschien wel met bijpassende amortjes en rozen. De Delftse Leonaert Bramer (1596-1674), alias 'Nestelghat', was vanaf Aix-en-Provence Wybrands reisgenoot. Samen reisden ze langs de kust en kwamen per zeilschip aan in Rome. De bijdrage van deze schilder kwam al in Frankrijk tot stand, maar ook hier resten alleen woorden. In Rome woonde Bramer vanaf 1620 in hetzelfde huis als Wouter Pieters Crabeth de Jongere (1594-1644), een kleinzoon van de beroemde Goudse glazenier. Wouter werd net als Wybrand opgeleid tot historie- en portretschilder. Hij stond in Rome bekend als 'Almanack'.

Zoektocht

Voor een tentoonstelling in 2025 over de Leeuwarder schilder Wybrand de Geest zijn het Fries Museum en Tresoar een zoektocht begonnen naar ontbrekende pagina's uit het album amicorum van Wybrand de Geest (1592-1661), dat in de collectie van Tresoar zit. Uit dat album missen echter 22 tekeningen; ze zijn eruit gescheurd of gesneden. Tips zijn welkom op m.stoter@friesmuseum.nl. De bladen zijn niet groter dan ca. 148 mm hoog en 193 mm breed en soms is er een narrenkap als watermerk te vinden. Daarover meer in de volgende *Letterhoeke*.

Inkijkje in de wereld van Eise Eisinga

Het Koninklijk Eise Eisinga Planetarium is onlangs uitgeroepen tot Unesco Werelderfgoed. Eise Eisinga (1744-1828) bouwde zeven jaar lang aan het, nog altijd werkende, Planetarium in zijn woonkamer in Franeker. Het schaalmodel geeft een actueel beeld van de posities van de zon, maan, aarde en de destijds bekende vijf andere planeten weer. Tresoar viert deze bijzondere erkenning mee met een bescheiden tentoonstelling met stukken uit de collectie die betrekking hebben op Eise Eisinga. ■

Wat: tentoonstelling

Waar: Observem in Burgum (Menno van Coehoornweg 9)

Wanneer: te zien tot en met eind januari 2024.

Ingekleurde gravure van het Planetarium, gemaakt door Klaas Sannes en Eise Eisinga bij de tweede uitgave van de *Beschryving* van J.H. van Swinden (1824).

Geromantiseerde prent van de samenstand van de maan en de planeten Venus, Mercurius, Mars en Jupiter op 8 mei 1774.

Berichtgeving over deze conjunctie zorgde voor onrust, wat de aanleiding was voor Eise Eisinga om na te denken over de bouw van een planetarium.

'Wêr komme jo wei en fan wa binne jo ien?'

Iedereen is wel nieuwsgierig naar wie hij of zij is en waar zijn of haar voorouders vandaan komen. Belangstellenden kunnen op 6 april bij de Friese Genealogische Contactdag in Tresoar en bij het Historisch Centrum Leeuwarden informatie opdoen. Deze editie staat in het teken van Immigranten in Friesland door de eeuwen heen.

Friesland had in vorige eeuwen, net als de overige Nederlanden, een grote aantrekkingskracht op mensen uit de omgeving en omringende landen, die om verschillende redenen hun oorspronkelijke woongebied moesten of wilden verlaten. Drie lezingen gaan in op het thema Immigratie uit Duitstalige gebieden.

Standbeeld 'Lapkeopep en Friese boerin' in Sneek is een geschenk van C&A. De Duitse textielverkopers Clemens en August Brennkmeijer (stichters van C&A) openen in 1841 hun allereerste winkel in Sneek. (Foto Johan Steendam)

- Herman Oberman is ict'er met belangstelling voor familiegeschiedenis. Hij geeft een lezing over de afkomst van de oudste, onbekende Oberman(n). Deze vestigde zich rond 1758 in Leeuwarden. De speurtocht naar zijn afkomst was er een met de nodige hindernissen. De spreker zal familieonderzoekers van nu hints en tips geven.
- Meindert Schroor is zelfstandig sociaalgeograaf en historisch onderzoeker. Hij vertelt over migranten die de grens tussen Noord-Nederland en Noordwest-Duitsland overstaken en diverse sporen nalieten, ook in archieven en musea.
- Menno de Lange is verzekeringsarts bij het UWV en genealoog. Hij deed in Duitse archieven onderzoek naar de familie De Lange. Pas de laatste jaren komen geleidelijk meer bronnen digitaal beschikbaar. Hij geeft tips over hoe te zoeken in de archieven van onze oosterburen.

De Friese Genealogische Contactdag is een dag vol kennisuitwisseling. Er is een informatiemarkt waarbij standhouders vertellen over hun interesse in de familiegeschiedenis, familiewapens en er zijn diverse verenigingen en particulieren met genealogische gegevens. Ook het CBG (Centrum voor familiegeschiedenis) is met een stand aanwezig. Daarnaast kunnen bezoekers rondleidingen volgen door de depots van het Historisch Centrum Leeuwarden en Tresoar.

Wat: Friese Genealogische Contactdag

Waar: Tresoar en Historisch Centrum Leeuwarden

Wanneer: zaterdag 6 april 2024, 10.00-16.00 uur. De 17e Friese Genealogische Contactdag wordt georganiseerd door het Genealogysk Wurkferbân van de Fryske Akademy in samenwerking met de Nederlandse Genealogische Vereniging Afdeling Friesland, de Stichting Freonen fan de argiven fan Fryslân, het Historisch Centrum Leeuwarden en Tresoar. Aanmelden op tresoar.nl/agenda of scan de QR-code.

Liberales notabelen in Makkum

Voor mijn boek *Op veler verzoek* heb ik onderzoek gedaan naar verzoekschriften en petitie's, die rond 1800 een belangrijk politiek instrument waren. Zo namen individuen en groepen die niet behoorden tot de stedelijke, protestantse, mannelijke bestuurselite toch deel aan het politieke proces. Autoriteiten namen verzoekschriften heel serieus. Het recht van petitie zag men als een fundamenteel politiek recht. Een voorbeeld uit Makkum, uit de collectie van Tresoar, geeft een inkijkje in het petitiebedrijf.

Op vrijdag 21 oktober 1842 om zeven uur 's avonds begon in Makkum een besloten bijeenkomst in het huis van Lucas Britzel, een 32-jarige pannbakkerszoon. Behalve Britzel waren er nog acht mannen aanwezig, overwegend lokale kooplieden en fabrikanten. Die avond richtten deze mannen het petitiegezelschap 'De Vriendenkring' op. Het gezelschap stelde zich ten doel de plaatselijke belangen van Makkum te bevorderen. Om dit te bereiken wilde het 'verzoekschriften inleveren aan de plaatselijke collegien, het plaatselijk bestuur of hogere collegien en autoriteiten'. De leden van het gezelschap verplichtten zich ertoe de bijeenkomsten en alles wat daar werd besproken geheim te houden. Ook werd vastgesteld dat alle geschreven stukken bij ontbinding van het gezelschap moesten worden verbrand.

Om onbekende redenen is dat laatste niet gebeurd. Het notulenboek van De Vriendenkring bevindt zich nu in de handschriftenverzameling van Tresoar.

Dit manuscript gunt ons een bijzondere blik achter de schermen van het petitiebedrijf. Zo kunnen we er bijvoorbeeld uit opmaken dat petitie's niet werden ondertekend in een willekeurige volgorde, maar volgens een vooraf bepaald roulatiesysteem. Op het eerste verzoekschrift ondertekenden de leden op volgorde van leeftijd: het oudste lid als eerste en het jongste als laatste. Bij een volgend verzoek zou dan het op één na oudste lid als eerste ondertekenen en werd verder dezelfde volgorde aangehouden, waardoor het oudste lid nu als laatste tekende, enzovoort. Hiermee lijken de leden van het gezelschap

erop te hebben geanticipeerd dat hun verzoekschriften onder ogen zouden komen van lezers die hun verzoeken onwelgevallig waren. Het was dan beter dat niet steeds hetzelfde lid als eerste ondertekende, omdat de eerste ondertekenaar kon worden gezien als de initiatiefnemer en dus het meest verantwoordelijk werd gehouden voor de inhoud. Van de vaste tekenorde kon ook worden afgeweken. Tijdens een vergadering in april 1843 besloten de leden om Britzel, hoewel hij eigenlijk aan de beurt was, toch niet de eerste ondertekenaar te laten zijn van een verzoekschrift aan koning Willem II. Tegen Britzel en een ander lid van De Vriendenkring, Wybe Overmeer, liep op dat moment namelijk een strafzaak wegens vermeende mishandeling. Deze was aangespannen omdat zij bij een incident in de liberale Makkumse sociëteit De Eendracht twee politiebeamten bij de arm de sociëteit hadden uitgeleid. Het proces tegen Britzel en Overmeer werd uitgevochten tot aan de Hoge Raad, waar zij uiteindelijk werden vrijgesproken. In deze kwestie kwamen de spanningen in Makkum aan de oppervlakte, maar er was al langer sprake van verstoorde verhoudingen.

Ouderlijk huis van Lucas Britzel aan de Voorstraat in Makkum. Op de foto uit 1984 is er een winkel in gevestigd.

Verzoekschrift aan de koning

De oprichting van De Vriendenkring door politiek liberaal georiënteerde leden van voraanstaande Makkumer families – de Kingma’s, de Britzels, de Overmeers, de Buma’s en de Tichelaars – moet namelijk worden gezien als een directe aanval op de conservatieve grietman van Wonseradeel, Christoffel Binkes. Nadat het gezelschap zich eerder al over Binkes had beklagd in een verzoekschrift aan de gouverneur van de koning in Friesland, richtte het zich nu tot de koning zelf. De leden van De Vriendenkring verzochten Willem II ‘met alle mogelijke klem’ om verplaatsing van het grietenijbestuur van Bolsward, waar Binkes gevestigd

was, naar Makkum. De indieners beargumenteerden uitvoerig waarom de vestiging van het bestuur in het buiten de grietenij gelegen Bolsward in strijd was met het gewestelijke bestuursreglement. Ze vervolgden met een lange opsomming van grieven over het optreden van de huidige grietman. Zo was Binkes vrijwel nooit in het grietenijhuis te vinden en in Makkum had hij zich nog nooit laten zien. Ook suggereerden ze dat de grietman fraude pleegde met declaraties en steekpenningen aannam. Grietman Binkes kreeg natuurlijk lucht van de tegen hem ondernomen actie. Nadat zijn pogingen om de Makkumers via de gerechtelijke weg in het gareel te krijgen

waren mislukt, ging hij ertoe over ze met hun eigen middelen te bestrijden. Eind 1843 kwam De Vriendenkring in spoedberaad bijeen omdat er in de grietenij petities ter tekening rondgingen die afkomstig waren van het kamp van de grietman. Volgens de leden van het nu niet meer zo geheime gezelschap waren deze petities overwegend getekend door arme inwoners die voor hun bestaan afhankelijk waren van de grietman en dus niet durfden te weigeren. De ondertekenaars waren bovendien misleid met valse geruchten. De Vriendenkring trok in dit conflict aan het kortste eind. Binkes werd toch herbenoemd en ook het verzoek om de zetel van het grietenijbestuur te verplaatsen kreeg nul op het rekest. Het gezelschap viel uiteindelijk uiteen omdat er tijdens een feestavond verwijdering optrad tussen twee van de leden. Enkele jaren later zou het wel komen tot een vertrek van de conservatieve grietman. Het bestuur bleef echter gevestigd in Bolsward, ook toen de Gemeentewet van 1851 een einde maakte aan de Friese uitzonderingspositie en de titel grietman afschafte. In 1867, inmiddels een kwarteeuw nadat bij hem thuis De Vriendenkring was opgericht, trad de geboren Makkumer Lucas Britzel daar aan als burgemeester van Wonseradeel. ■

Joris Oddens is als politiek historicus verbonden aan het Huygens Instituut van de Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen. Voor zijn boek *Op veler verzoek. Inclusieve Politiek in Nederland (1780-1860)* deed hij onder andere onderzoek in de collectie van Tresoar.

Skriuwersarke

Takom jier sil de arke, dy't earder tahearde oan skriuwer Rink van der Velde (1932-2001), wer beskikber wêze foar in skriuwer of dichter dy't yn alle rêst dwaande wêze wol mei Fryske literatuer of literatuer yn in oare streektaal fan Fryslân. De arke leit yn in petgat oan de Drachtster Heawei tusken De Wylgen en De Feanhoop. Foar Nederlânsktalich wurk wurdt troch it Nederlands Letterenfonds it Roland Holsthuis yn Bergen (Noard-Hollân) beskikber steld.

Skriuwers of dichters dy't noch net earder yn totaal seis wiken yn de arke oan it wurk west hawwe, kinne oanjaan watfoar wiken (net mear as seis) oft se nei de arke ta wolle. It giet om it simmerskoft mar oare winsken binne yn oerlis ek mooglik. Op dizze wize hoopje wy safolle mooglik skriuwers en dichters in kâns te jaan om yn de arke oan it wurk te kinnen.

It doel is dat de arke brûkt wurdt as plak dêr't de skriuwers en dichters alle gelegenheid krije om

te wurkjen. It is net as 'simmerhúske' bedoeld. Ofsjoen fan de kosten foar iten, drinken en telefoan is it ferbliuw yn de arke fergees. De skriuwer/dichter tekenet in hierkontrakt, mar de hier wurdt betelle troch de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum út it Tamminga-Piebenga-Fûns, wylst it ûnderhâld fan de arke en de fêste lêsten dêrfoar bekostige wurde troch datselde fûns en It Fryske Gea. ■

Belangstellenden kinne har oant 1 febrewaris 2024 skriftlik oppenearje by Pieter de Groot, skriuwer fan de Stifting Frysk Letterkundich Museum en Dokumintaasjesintrum, ynfo@stiftingflmd.frl. Dêrby moat neist de perioade ek oanjûn wurde wat de skriuwer/dichter fan doel is te dwaan. In kommisje út it bestjoer fan de Stifting FLMD makket de kar watfoar skriuwers/dichters fan de arke gebrûk meitsje kinne. Ek yn 2025 wurdt de arke foar skriuwers en dichters iepensteld.

De Skriuwersarke. (Foto Haye Bijlstra)

Mediawiisheid yn it mbû

Wat is in betroubere boarne? Hoe witst wannear't in berjocht nepnijs is? Kinst alles wol samar op social media pleatse? Dizze fragen komme oan bod by it nije lesprogramma Mediawiisheid foar it mbû. Dit lesprogramma is ûntwikkele troch Tresoar foar it fak boargerskip. It doel is studinten bewuster mei media omgean te litten troch digitale feardichheden by te bringen. Dêrfoar wurdt de kolleksje oer de Twadde Wrâldoarloch as ynspiraasje brûkt.

Sûnt 2006 krijt elke studint yn it mbû it stúdzjeûnderdiel boargerskip. Dit fak is ferlykber mei it fak maatskippijlear yn it fuortset ûnderwiis. It doel fan boargerskip is om de studinten goed ta te rieden op har rol as boargers yn de maatskippij. Dêrfoar leare se ferskate feardichheden, lykas 'digitale geletterdheid' en kritysk tinke. Dizze feardichheden komme ek werom yn it nije lesprogramma mediawiisheid fan Tresoar.

Affysje út 1943 fan in propagandajûn fan de Nationale Jeugdstorm yn Ljouwert. It materiaal wurdt brûkt as ien fan de boarnen yn de workshop. (Oorlogsbronnen.nl)

By dat lesprogramma leare studinten oan de hân fan de kolleksje fan de Twadde Wrâldoarloch watfoar grûnrjochten yn in demokrasy ûnder druk stean kinne. Dêrby kinst tinke oan parsefrijheid, frijheid fan mieningsutering, it gelykheidsbegjinsel, frijheid foar gearkomste en frijheid foar demonstraasje en feriening. Troch de studinten foarbylden fan de oarloch sjen te litten, lykas propaganda, sensuer en ferset, hawwe se in konkreet byld fan hoe't dy grûnrjochten ûndermine waarden. Dêrneist wurdt de ferbining lein mei it no. De studinten leare dat de frijheden yn Nederlân net fanselssprekkend binne. Mei dizze demokratyske wearden moatte we goed omgean. Dêrnei wurdt in link mei it no lein wêrby't rekken hâlden wurdt mei de belibingswrâld fan de studinten.

By dizze les leare de studinten de kolleksje fan Tresoar kennen. Se krije in rûnlieding troch ús gebou. Dêrby krije se argyfstickten te sjen dy't fertelle hoe kwetsber frijheid is. Bygelyks in krante út de Twadde Wrâldoarloch dy't ûnder sensuer stie of in artikel oer

Jacob Roep by de workshop mediawiisheid op de ynspiraasjedei Wy binne mbû. Dielnimmers wienen dosinten boargerskip fan it mbû. Se reagearren entûsjast op it lesprogramma en krigen tips hoe't se de kolleksje fan Tresoar en oare boarnen foar har lessen brûke kinne. (Foto Binne Reitsma)

boargers dy't har radio's ynleverje moasten. Nei dizze yntroduksje gean we it petear oan mei de studinten en litte we se meitinke oer hjoeddeiske tema's: omgong mei-inoar (op social media), nepnijs (fake news), betrouberheid fan (nijs)boarnen, de ynfloed fan media en de tagonklikheid fan ynformaasje. We dogge dat oan de hân fan stellingen en dilemma's, dêr't studinten op reagearje. ■

Tresoar biedt edukative programma's foar it ûnderwiis, fan primêr en fuortset ûnderwiis oant middelber, heger beropsûnderwiis en wittenskiplik ûnderwiis. Scan de QR-koade foar mear ynformaasje. Sjoch ek op wybinnembu.frl.

De finsters iepen

Yn de audiokolleksjes dy't wy by it Frysk Film & Audio Argyf oan it digitalisearjen en beskriuwen binne, ûntdutsen wy koartlyn bysûndere fraachpetearen út de jierren santich. Prof. Tony Feitsma stjoerde studinten mei bânrecorders op 'en paad om âldere minsken te freegjen nei har oantinkens oan de begjinperioade fan de Jongfryske Mienskip.

Dizze jonge idealisten joegen de Fryske kultuer yn it ynterbellum in nij elan en hienen hege dreamen oangeande Fryslân en it Frysk. Gjin kliemsk nasjonalisme en provinsjalisme, mar in folweardich geastlike, kulturele en talige ûntjouwing fan Fryslân yn de wrâld. De finsters iepen, it boarst foarút.

In fermaaklik petear is dat mei de Grouster skippersdochter Janneke Ratsma (1896-1976). Sy fertelt prachtich en wiidweidich. Nei har oplieding yn Amsterdam waard se skoaljuffer yn Alde Leie, mar troch har kommunistyske sympatyen kaam se op in stuit yn Fryslân net mear oan de bak en ferhuze se nei Enschede. Hoewol't se relatyf koart yn Fryslân wenne, moat se ien fan de fûlste en meast idealistyske meistridders fan de Jongfryske Mienskip west ha.

Dielnimmers oan it simmerkamp fan de Jongfryske Mienskip op Skylge yn 1921. Janneke Ratsma is mooglik de frou yn it midden, mei it huodsjie.

Ratsma hearde Douwe Kalma foar it earst sprekken by de Fryske Krite yn Amsterdam. Se seit dat se hiel wat sprekkers meimakke hie, mar dat Kalma de kroan spande. In jongkeardel, mei in speech op papier, mar hy spriek foar de fûst wei oer 'Fryslân Frysk', út in wier idealisme wei, dat Ratsma ek eigen wie. De kommuniste Ratsma fûn yn de Jongfryske Mienskip in soarte fan sosjalistysk thúis. Neffens har wie Kalma yn wêzen sosjalistysk fan aard. De simmerkampen op de Waadeilannen foarmen in lytse ôfspegeling fan de ideale maatskippij dy't dizze jongelju foar eagen stie. Se hiene wat foar elkoar oer, en foar it grutte ideaal. Oaren dy't dy de Jongfriezen sa oerdwealsk oan de gong seagen, spytgnysken oer 'dy heilsteat fan jimme'. En dan ropt Ratsma út: 'Mar it wié de heilsteat! Wy hiene alles oer foar it kulturele ideaal.' It gie yn de Jongfryske Mienskip yn 't foarste plak om de Geast, net om de Wet of om de matearje. En dat seit wat oer it soarte fan nasjonalisme dat propagearre waard: net perfoarst polityk, mar mear in autonome en selsbewuste wize fan omgean mei taal en kultuer, yn it gruttere gehiel fan Europa en de wrâld. Oan 'e ein fan it petear dielt Ratsma har soargen oer it materialisme yn de wrâld: 'it is sa dreech dy iene fonk yn minsken oan te blazen, de ferlokking fan de materiële wolfeart is sa grut'.

Hoe't Janneke Ratsma har fyzje op de Jongfryske Mienskip him ferhâldt ta de oare ynformanten is in nijsgjirrige fraach. De petearen binne digitalisearre en yn detail beskreaun. Scan de QR-koade om dy beskriuwingen (foararst) te lêzen. De lûdsfragminten binne op oanfraach beskikber.

Yn de rubryk Operaasje Audio skriuwe meiwurkers fan it Frysk Film & Audio Argyf oer ûntjouwingen en bysûndere fynsten. De kommende jierren wurde audiokolleksjes út de Tresoardepots beskreaun en digitalisearre en komme se, as dat wat rjochten kin, ek online beskikber.

Nei Japicx

Yn oanrin nei de útrikking fan de Gysbert Japicxpriis wie der in Gysbert Japicx-priiswike mei ferskate aktiviteiten. By Nei Japicx makken fjouwer nije stimmen yn de Fryske literatuer teksten ynspirearre op Japicx syn libben, wurk en betsjutting foar de (Fryske) taal. Ely de Leeuw, Gabriëlle Terpstra, Joël Hut en KUÒ lieten in ferskaat oan sjenres yn ferskillende talen hearre yn Kafee De Gouden Leeuw.

Dit is de bydrage fan Joël Hut (1995), grutbrocht mei it Súdwesthoeksk Frysk, de taal dêr't er ek yn skriuwt. De oare trije bydragen stean yn edysje 6 fan *de Moanne*.

förop

beskrûwe tuzend pagina's de dichter
dy ik bin
dan mei de kritikus op side tuzend fine dat
de j ûntbrekt yn: blirren, flichst, flicht,
Frentsjer, fremd, gin, laust
yn lauwer, lo, löcht, Louwert,
slachrê'm', strutte, trin en wurm

ik sis, der is om hjir
in pionier för op papier
te wêzen (lês: dat wol k)
in trúk: geluden yn gebrú�
wêr oaren gin gehoar
oan jouwe, dy se nauliks skraun
wêrfan se wite dat
se tichter bij de dichter stean

fan hem wyk ik tefolle fan dy oare
skrûwers ou
hij wiist op myn gebreken, fynt der
niks fernijends oan
oa misse wij yn: börd, börst, börtsje,
dören, dörke, dörst
yn döske, för, förbarich, förke, höne,
hösterij

hij seit, beskeidenhyd
ûntbrekt it mij tefolle oan
'duch lauwer,' mut fan hem
'san dwile fergeliking furt'
want better pronk ik net
mei gysbert syn neilittenskap
sa knap as japiks is
natuerlik iderien wol graach

kört, möne, muirns, yn örder, sköle,
sönnen, wurtel en
op side tuzend ken er fjirder mei syn
wurdelijst
de û yn bruke, buten, fül, gegül, yn
huud en kruud
yn kút, luud, mule, skúlje en yn tuzend
fynst net mear

ik sis, der is niks mis
dyself net ferlegen yn
de egen oan te sjen
te witen watso wurdich bist
wat wol yn örder is
de kritikus gelyk te jaan
de streken fan ien dy
in streektal opskrúwt, telle oars

Algemien-kultureel opinyblêd *de Moanne* biedt in poadium foar aktuele en skôgjende bydragen oer kultuer en de keunsten.
demoanne.nl

as lêste meldt er achter yn syn boek en
ûnderoan
bij dizze dichter fynt de kritikus it geve uo
yn wurden sa as: burrel, burren, durje,
furje, furt
yn futten, guddens, hudden, puzze,
skurje, stullen net

do seist dan, nee do eist
ik mut föral net opjaan yn
myn streven nei de top
yn gysbert myn gelikense
te finen, no wy wyt
'ja do,' seist tsjin mij, 'wês no mar
dyn eigen pionier
en stean ruchttop en gean förop'

Joël Hut draacht syn fers foar.
(Foto Natalia Balanina)

Twahûndert jier Frysk Genoatskip

Yn 2027 fiert it Keninklik Frysk Genoatskip foar Skiednis en Kultuer syn 200-jierrich jubileum. Foar it begjin moatte wy werom nei 18 july 1827. Doe stjoerden Franciscus Binkes, Hendrik Amersfoordt en Freerk Dirks Fontein in brief oan 28 Fryske hearen mei de fraach oft se lid wurde woene fan in mooglik Genoatskip. Foar it kommende jubileum doch ik foar myn stúdzje skiednis ûndersyk yn de argiven fan it Genoatskip, dy't ûnderbrocht binne by Tresoar. Watfoar ferhalen komme oan it ljocht?

Foar de skiednis fan it Genoatskip hat de *Grote Historische Tentoonstelling* yn 1877 wichtich west. It idee dêrfan wie om Friezen bewust te meitsjen fan har eigen unike en trochgeande skiednis. En it moast de Friezen ek dúdlik wurde dat

in feroaring oan it plakfinen wie nei in nije wrâld. By dy feroaring soe in part fan de âlde wrâld weiwurde en dêrom moast de Fryske mienskip aksje ûndernimme. Dat slagge mei 1.488 ynstjoeringen, dy't allegeare neamd binne yn in

Gids. Mei de opbringst fan de suksesfolle eksposysje koe twa jier letter in gebou (no Eysingahuis) oan de Koningsstraat yn Ljouwert kocht wurde. Yn 1881 iepene dêr it Fries Museum de doarren.

Yn de Gids stean alle foarwerpen, dy't yn de 29 sealen te sjen wiene, beskreaun. Hy wie makke om de tsientûzenen besikers yn 1877 yn 'e mjitte te kommen. It gearstallen dêrfan wie dreger as ferwachte, om't fan minder ynstjoerders útgien waard. Troch it hastige wurkjen binne ferskate flaters yn de tekst makke, dy't mei twa supplementen korrigearre binne.

Rjochts: In seal fan de *Grote Historische Tentoonstelling* mei 'schilderkunst en gildewezen'. It is goed te sjen dat der in soad foarwerpen tentoansteld wiene.

Oankundigingsflyer foar de *Grote Historische Tentoonstelling* fan 1877. It sifer '21' is der letter oerhinne plak om't de tentoanstelling in pear dagen útsteld waard fanwegen it ferstjerren fan de frou fan kening Willem III. (Foto Ate Bouma)

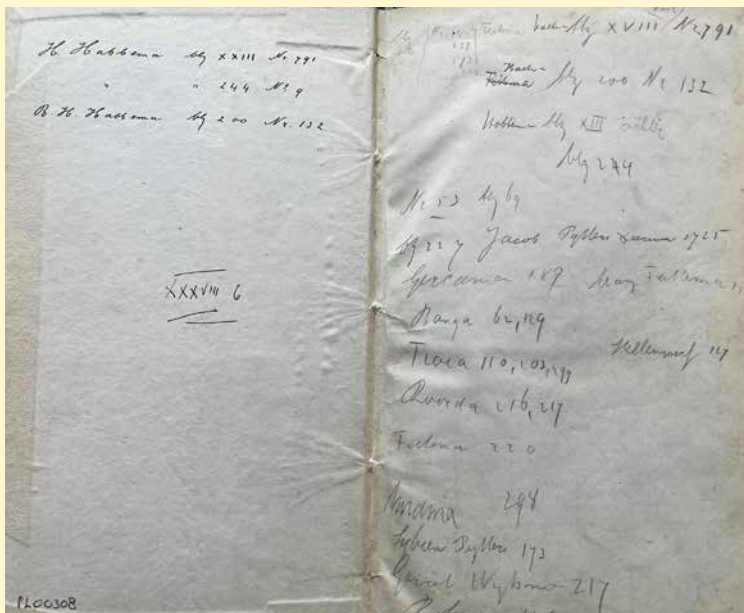

Horloazjekast en album

Yn it argyf fan it Frysk Genoatskip sit in bysûnder eksimplaar fan dy Gids. As earste falt op dat de boekbân tweintichste-iuwsk liket, wylst de Gids út 1877 komt. Dy moat der dus letter omhinne set wêze. Dêrnjonken falt op dat it boek in soad brûkersspoaren befettet. Neist inkelde plakken op it papier en hjir en dêr in slanter, is it foaral nijsgjirrich dat der ferskate oantekenings yn de tekst stean. It skutblêd liket in ferklearring te jaan. Op de earste side steane twa nammen mei sidenûmers en op de twadde side steane allegear ferskillende nammen, dêr't ek sidenûmers oan keppele binne.

Undersyk docht bliken dat de twa nammen op it skutblêd te krijen hawwe mei Hermanus Habbema (1806-1881) en Bokko Hermanus Habbema (1774-1851). Oer Hermanus is net folle bekend, mar hy wie ien fan de 1.488 (Fryske) minsken dy't foarwerpen ynstjoerden foar de *Grote Historische Tentoonstelling*. Dat wienen twa foarwerpen: in gouden horloazjekast fan himsels en in album fan syn heit, Bokko Hermanus Habbema, dy't predikant fan de herfoarme tsjerke yn Oentsjerk west hie.

It album wie te sjen yn seal 9 mei alle 'Portretten en bijzonderheden van Adellijke en Aanzienlijke Friesche Geslachten'. Dat is net nuver, om't genealogysk stambeamûndersyk sjen lit dat it laach fan de Habbema's oant yn alle gefallen de santjinde iuw weromgiet en dat yn de famylje ek notarissen en predikanten wiene.

De oantekenings op it skutblêd fan de Gids foar de besikers fan de *Grote Historische Tentoonstelling*. (Foto Ate Bouma)

It ferhaal fan de Habbema's lit sjen dat minsken, dy't oars yn de dizigens fan de skiednis ferdwûn wiene, troch in argyf in poadium krije kinne. As Hermanus syn eigen namme en dy fan syn heit net op it skutblêd set hie, hie dit ferhaal net oan it ljocht kaam. Wat my ek opfalt, is hoe oars oft minsken yn de njoggentjinde iuw omgienen mei histoaryske kultuer en foarwerpen. Guod dêr't wy fan

sizze dat it yn in museumfitrine heart te lizzen, hiene minsken doe gewoan thús op de planke. Dêrom ek, ta beslút, in oprop oan de lêzer: sjoch ris op de fliering, souder of yn de kelder oft der noch wat leit fan oerpake of oerbeppe. Miskien sitte dêr, krekt as by Habbema, weardefolle histoaryske foarwerpen by, sûnder dat jo it witte. ■

KFG

It Frysk Genoatskip stuts altyd in soad muoite, tiid en oandacht yn syn jubilea. Yn 1877 waard it fierd troch it organisearjen fan de *Grote Historische Tentoonstelling* yn it Keninklik Paleis (no Stedhâlderlik Hôf) en yn 1927 wie neist in tentoanstelling yn it Fries Museum ek in auto-ekskurzje troch Fryslân. De twa jubilea dêrnei wiene minder útwrydsk: mei it 125-jierrich jubileum (yn 1952) wie in gearkomste yn it Fries Museum en yn 1977 wie der in resepsje yn de Kânselarij. It 175-jierrich jubileum (yn 2002) hie wer in feestliker karakter mei in dûbelde bûtenlânekskurzje, in symposium en spesjale edysjes fan de beide periodiken fan it Genoatskip, histoarysk tydskrift *Fryslân* en it wittenskiplik jierboek *De Vrije Fries*. As oprjochter fan it Fries Museum, dat yn 2013 nei de nijbou oan it Wilhelminaplein ferhuze, is it Frysk Genoatskip noch altyd de formele eigener fan in belangryk part fan de kolleksje fan it Fries Museum.

Ombudsman van

Media, wetenschappers en politici kwamen recentelijk tot dezelfde conclusie: burgers willen volksvertegenwoordigers die dicht bij hen staan. Dit streven naar nabijheid kenmerkt niet alleen de hedendaagse politiek. Als Fellow bij Tresoor bestudeer ik Geert Lourens van der Zwaag (1858-1923), die zich in de Tweede Kamer van 1897 tot 1907 opwierp als de 'ombudsman' van kiesdistrict Schoterland. Zo probeer ik vanuit Fries perspectief de Nederlandse traditie van lokale vertegenwoordiging te ontrafelen.

Wanneer eerdere historici over Van der Zwaag schreven, refereerden zij vooral aan zijn onvermoeibare inzet voor de kandidatuur van Ferdinand Domela Nieuwenhuis in 1888. Avond na avond was hij op pad voor 'Us Ferlosser'. Domela werd de eerste socialist in de Tweede Kamer, maar in 1897 was het de beurt aan Van der Zwaag zelf. Hij arriveerde gelijktijdig in het parlement met de Friese SDAP-leider Pieter Jelles Troelstra, maar zou nooit toetreden tot diens partij. Van der Zwaag werd verkozen als kandidaat van de oude Friese Volkspartij en bleef deze trouw, lang na haar feitelijke ondergang. Hij stond echter vooral te boek als een onafhankelijk Kamerlid. Zijn politiek baseerde Van der Zwaag niet op een partijprogramma, maar op zijn persoonlijke socialistische overtuigingen en de noden van zijn achterban.

'Us Geart'

Bijna zijn hele leven woonde Van der Zwaag in Gorredijk, waar hij oorspronkelijk varkenskoopman en slager was. Later drukte hij zijn eigen krant, weekblad *De Klok*. Als slager in Gorredijk – traditioneel vruchtbare grond voor radicaal sociaal denken – kwam Van der Zwaag direct in aanraking met de zware leefomstandigheden van haar inwoners.

Geert Lourens van der Zwaag (1858-1923).

Turfstekers, kleine pachtboeren, maar ook veel middenstanders rekenden op de steun van 'Us Geart', en hij op die van hen.

Zowel bij kleine bijeenkomsten als op de grote volksmeetings uit de bloeitijd van de Friese Volkspartij, die soms duizenden gelijkgestemden samenbrachten, was Van der Zwaag een gewild spreker. Van der Zwaag ontwikkelde zijn spreek kwaliteiten in de plaatselijke toneel- en rederijkersvereniging De Vriendenkring. Hij was met name populair doordat hij niet in revolutionaire retoriek verzandde, maar door zijn lokale kennis en typisch Friese gevoel voor humor dicht bij de belevingswereld van zijn publiek bleef.

de Zuidoosthoek

Een lokaal vertegenwoordigingsideaal

Deze opstelling vertaalde Van der Zwaag zonder veel omhalen naar de Tweede Kamer, waar hij de wensen en klachten die hem in zijn regio ter ore kwamen naar voren bracht op het hoogste niveau. Buiten zijn kiesdistrict oogste hij hier niet overal waardering mee. Andere socialistische politici interpreterden Van der Zwaags ongebonden opstelling en focus op regionale sentimenten als ‘kleinburgerlijk individualisme’. En historici beschrijven Van der Zwaag vooral als een primitief soort socialist, die zijn gemeenschap wakker schudde voor het echte werk. Hiermee staat Van der Zwaag in de schaduw van Domela en Troelstra, terwijl zijn politieke visie een plaatsje krijgt toebedeeld tussen het revolutionair- en het parlementair socialisme van deze grote namen. Maar doet dit het ‘Van der Zwaag-socialisme’ recht?

De geschiedenis van lokale vertegenwoordiging in de Tweede Kamer heeft nooit serieuze aandacht gekregen. Tot 1918 gold in Nederland een districtenstelsel. Maar politici als Van der Zwaag, die tijdens de opkomst van politieke partijen rond 1900 nog vooral hun lokale achterban bedienden, zijn door historici weggezet als uitzonderingsgevallen, en als anachronismen uit een ver politiek verleden. Vanuit de overtuiging dat Nederland juist in deze periode van politieke modernisering een brede lokale vertegenwoordigingscultuur kende, neemt dit project Van der Zwaag serieus.

Fellowship

Tijdens mijn Fellowship bestudeer ik ten eerste hoe Van der Zwaag op verschillende plekken invulling gaf aan zijn vertegenwoordigende taak. Van der Zwaag was namelijk niet alleen Kamerlid, maar ook lid van de gemeenteraad, en de Provinciale en Gedeputeerde Staten. Verder onderzoek ik hoe hij – net als de grote partijleiders van zijn tijd – contact onderhield met zijn achterban via een eigen krant. Waar de inhoud van bestaande socialistische kranten veel arbeiders boven de pet ging, moest *De Klok* de politiek op begrijpelijke wijze verkondigen.

Ook Van der Zwaags culturele activiteiten worden in het licht van zijn lokale vertegenwoordigingsideaal beschouwd. Met de Friese gedichten en toneelstukken die hij schreef, probeerde Van der Zwaag bij te dragen aan ‘het behoud van de lokale eigenheid’ – een boodschap die ook in zijn politieke communicatie terugkwam. Dat politiek en cultuur voor Van der Zwaag geen gescheiden werelden waren, blijkt bovendien uit het feit dat hij tijdens politieke volksvergaderingen graag gedichten voordroeg. Anderzijds vormden politieke kwesties geregeld het onderwerp van Van der Zwaags gedichten en toneelstukken. In Van der Zwaags Friese operette *Yn 't Wetterlân en oan 't Sudersé-strân* werd bijvoorbeeld minister Cornelis Lely opgevoerd. Zo was de relatie tussen Van der Zwaags culturele activiteiten en zijn politiek soms subtiel, maar op andere momenten niet te missen. ■

Felix Bosch.

Proefschrift

Op 16 april 2024 presenteer ik de resultaten van mijn onderzoek op de Freonejûn. De resultaten van deze studie komen daarnaast ten goede aan mijn proefschrift (aan de Universiteit Leiden), waarin ik de Nederlandse traditie van lokale politieke vertegenwoordiging tussen 1888 en 1918 aan de hand van verschillende casussen onderzoek.

Der is neat om glêd te striken

Trinus Riemersma (1938-2011) is in grut Frysk skriuwer. Hy wûn twa kear de heechste literêre priis fan Fryslân, de Gysbert Japicxpriis: yn 1967 foar syn debútroman *Fabryk* en yn 1995 foar syn masterwurk *De reade bwarre*. In man dy't in biografy fertsjinnet en dy no ek krijt. Skriuwer is syn omkesizzer Doeke Sijens.

‘Us mem wie in suster fan Trinus, dus ik ha him en de famylje goed kennen’, fertelt de biograaf. De fraach om in biografy te skriuwen kaam al frij flot fan in útjouwer. Dat wie lykwols te gau nei Riemersma syn ferstjerren. ‘In pear jier dêrnei frege, Dineke Bos, de frou fan Trinus my. Sa stadichoan bin ik doe begûn, foaral de lêste twa jier ha ik my der hielendal yn ûnderdompele.’ Foar syn boek hat Doeke Sijens mei in soad minsken, famylje en kollega’s, út it libben fan

Trinus Riemersma praat. ‘En fansels bin ik de argiven yndûkt’, fertelt er. ‘Yn Tresoar leit it measte: brieven, hânskriften en manuskripten. Trinus skreau mei de hân yn skriften en typte dat letter út. Sa kinst syn skriuwen goed folgje.’ Hy hat gjin saken weismiten, opropme of ferbrând, mar nei de komst fan de kompjûter wie der in stik minder papierboel. ‘Al yn 1982 kocht er in pc en wie dêrmei in pionier. Syn wurk skreau er tenei daliks op de kompjûter. Letter kaam ik derachter dat er wol notysjes makke mei ideeën en suggestjes dy’t er dêrnei fuortgoaide. Foar syn lêste roman ha ik aldergelokst in pear fan sokke notysjes fûn.’

Brieven

Lykas elke biograaf hope Doeke Sijens dat der tûzenen brieven wienen. ‘Safolle binne it net, mar Trinus wie echt in brieveskriuwer. Dêryn wie er hiel oprjocht. Op papier koe er him better

Fan Trinus Riemersma ferskynde yn 1995 *Try-out*, dat er oan Doeke Sijens oanbea yn Ferwert. ‘Hy miende dat er dêrmei útskreaun wie en makke de ferliking mei in boer dy’t syn bedriuw oerdocht oan de jongere generaasje. Hy sei dat er as âld-boer wolris delkomme soe om te sturtwaskjen’, wit de biograaf. Links sjocht Piter Boersma, foarsitter fan de Koperative Utjouwerij, ta.

uterje as yn it deistige libben. Net folle minsken koenen him goed. Ut de tiid fan de skieding fan syn earste frou binne in soad brieven bewarre en kinst sjen hoe't er dat belibbe. Sa komst hiel ticht by him. Krekt as yn syn deiboek dat er byhâlde doe't er yn 1994 kanker krige. Hy skriuwt dêryn wat er fielt, hoe beroerd er is en hoe bang er is om dea te gean. Yn ynterviews wie Trinus trouwens ek iepen en oprjocht nei sjoernalisten ta. Dêryn sei er soms dingen dy't er yn de gewoane omgong net sizze soe. Hy die him net moaier of better foar. De titel fan de biografy, *Der is neat om glêd te striken*, komt fan Trinus sels. En it slacht ek op my as biograaf: ik lit alles sjen.'

Ferneamde Fries

Trinus Riemersma wie in produktyf skriuwer, fan romans oant toaniel en fan ferhalen oant gedichten. Foar de biografy hat Doeke Sijens al it wurk nochris yngeand lêzen. 'Ik wie it al, mar bin noch mear ûnder de yndruk rekke. Yn it begjin, by *Fabryk* en in jier letter *By de hannen om't ôf sjochst* dat er bot om de foarm siket, mar by lettere publikaasjes skriuwt er it yn ien kear op. Yn syn skrift ferbetteret er amper wat. Sa goed hie er yn de holle wat er skriuwe woe. Wûnderbaarlik fyn ik dat. En ek dat er alle kearen wer nei nije foarmen socht.'

By it ûndersyk kaam Sijens derachter dat syn omke yn de begjinjierren suver in ferneamde Fries wie.

'Yn de tiid fan *Fabryk* wie er in soarte fan 'celebrity'. Hy koe suver net in stap bûten de doar sette of it stie yn de krante. Hy wie doe noch mar in jier as tritich. Dat moat grif oerweldigjend west ha.' Wat er boppedat ûntduts, wie dat Riemersma oant 1970 ta de brede Fryske literatuer hearde. 'Hy koe skriuwers as Rink van der Velde, Jo Smit en Anne Wadman en dêr korrespondearre er mei.'

Begjin jierren santich feroare dat en kaam er bûten it literêre fermidden te stean. 'Hy hie dêrnei foaral kontakt mei de minsken fan de Koperative Utjowerij, dy't er mei oare skriuwers yn 1970 oprjochte hie. Dêrmei siet er yn syn eigen bubble, sa't we dat no sizze soenen. Hy wie gjin foaroansteand skriuwer mear en bemuoide him net mei oaren. Ik tink dat er teloarsteld wie dat minsken net iepen stienen foar syn besykjen om de literêre wrâld iepen te brekken foar de jongerein en dat de 'âlde garde, sa't er dat neamde, de macht hâlde. Hy kaam yn in soarte fan machtstinken en dat is ien fan de redenen wêrom't er de Koperative Utjowerij oprjochte. Mei in eigen útjouwerij wie er net ôfhinklik fan oaren en hie er it sels foar it sizzen. Sa publisearre er wurk yn syn eigen

stavering. In boek as *De skjintme vurt ferbwôlgwôdde* út 1981 is in hiel goed, mar foar in soad lêzers in suver ûnmooglik wurk om te lêzen.'

Talint

Trinus Riemersma gie de wittenskip yn en promovearre yn 1984. In tal jierren wie er amper kreatyf dwaande, oant *De reade bwarre* ferskynde, yn 1992. Hoewol't er dy roman yn syn eigen stavering útbrocht, wie der rûnom grutte wurdearring foar. De skriuwer wie werom. Nei't er better waard fan kanker bruts noch in produktive tiid oan. 'Dat ferneamde fan de jierren sechtich is net op dyselde manier weromkaam. Hy hie de namme in drege skriuwer te wêzen, kwa taal, mar neist al syn literêre wurk skreau er ek tagonklike kollums. Dêr begûn er yn 1992 mei en gie er oant op it lêst mei troch. Hy brûkte it gewoane as útgongspunt. Benammen yn syn lêste jier skreau er gefoelige kollums, oer it leauwe en it libben. Syn toan wie net mear sa pesterich, folle mylder. Trinus Riemersma stie bekend as dwers en lestich, mar hy wie gefoeliger as dat er him foardie. Dat er út in laach fan boere-arbeiders kaam, syn âlden hienen inkeld legere skoalle, spile altyd in rol. Hy identifisearre him mei de arbeider en wie dêr syn libben lang loyaal oan. As skriuwer hat er hiel wat berikt. Hy wie in seldsume himelbestoarmer, wie talintfol en wurke ôfgrysglik fûl. Hy is nei de eagen sjoen, mar yn de kearn hat er him altyd ferhûddûke field.' ■

Biografy

De biografy is opdield yn fjouwer tiidsperioades. It earste part giet oant it debút yn 1964. Diel twa giet oer it bekend wêzen as skriuwer. Dan folget yn it tredde part de wittenskiplike karriêre en diel fjouwer slút ôf mei *De reade bwarre* en wat dêrnei noch útkaam. It boek ferskynt takom maitiid by útjouwerij Wijdemeer.

Doeke Sijens wurke as bibliotekaris yn Grins en skriuwt ferhalen (Frysk en Nederlânsk). Hy publisearre û.o. in biografy oer Reinder Brolsma, in betinkingsboek oer de Koperative Utjowerij en skreau biografyske essees oer ferskate keunstners. Foar de Leeuwarder Courant resinsearret er Frysk proaza. Syn 'must read' fan boeken fan Trinus Riemersma sjocht der sa út: *Fabryk*, *Minskrotten*, *Rotminsk*, *De duvel misbiteard*, *De skjintme vurt ferbwôlgwôdde*, *De reade bwarre* en *Nei de klap*.

Testament van Wilco van Holdinga

Met de bijzondere aankoop van een zestiende-eeuws testament van Wilco van Holdinga heeft Tresoar een belangrijk origineel stuk toegevoegd aan de charterverzameling. Een charter is een oorkonde.

Dit testament, opgemaakt op 7 februari 1591, is het tweede dat de Friese hoofddeling Wilco (ook Wilcke) van Holdinga liet opmaken. Het eerste dateert van 1588 en het laatste van 1594. Die beide stukken waren al aanwezig bij Tresoar, in het archief van de familie Thoe Schwartzberg en Hohenlansberg. Met deze aanwinst zijn nu alle drie testaments van Wilco van Holdinga in de collectie van Tresoar.

Wilco van Holdinga is waarschijnlijk rond 1537 geboren. Zijn ouders waren Botte van Holdinga, die Holdinga-state in Anjum bezat, en Hack Feyes Eysinga, die Eysinga-state in Rinsumageest had geërfd. De jonge Wilco staat in 1555 vermeld als student aan de universiteit van Leuven, waar hij waarschijnlijk rechten studeerde. Hij was al vroeg de nieuwe protestantse religie toegedaan: in 1566 was hij medeondertekenaar van een verbond van Friese edelen en rijke Leeuwarder burgers voor de verdediging van het protestantisme. Deze stellingname leidde ertoe dat hij zich na 1567 in ballingschap moest ophouden in Emden en Bremen. Na de overgang van Friesland tot het protestantisme in 1579 keerde Holdinga terug. Korte tijd was hij raadsheer in het Hof van Friesland (1580-1581). Zijn belangstelling ging vooral uit naar de studie: hij schreef enkele historische werken en een overzichtswerk van zoogdieren, vogels en vissen. Op het persoonlijke vlak had hij een hard leven. Twee van zijn

echtgenotes moest hij ten grave dragen en ook zeven van zijn kinderen overleden jong, behalve zijn dochter Doedt, in 1572 geboren uit zijn huwelijk met Haring Roorda.

Wilco van Holdinga heeft drie maal een testament laten opstellen, wat niet ongebruikelijk was. Ze zijn opgemaakt volgens de vereisten van het Romeins recht, dat destijds voor testaments werd nagevolgd. Op de achterkant van het door Tresoar aangekochte testament is een notariële akte geschreven, waarin is bepaald dat Wilco van Holdinga en de van rechtswege vereiste getuigen drie kopieën van zijn laatste wil hebben ondertekend. Van deze drie is er dus nog maar één bekend. Het charter is op perkament geschreven, op A3-formaat. Er zijn geen restanten van zegels aangetroffen.

Holdinga wijst Doedt en haar kinderen aan als universele erfgenamen. Verder kennen alle versies een zogenaamd fideïcommies, een constructie waarbij de vererving van onroerend goed over meerdere generaties werd bepaald. Wilco legde vast dat Eysinga-state in Rinsumageest steeds in de mannelijke lijn van de zoons van Doedt moest vererven.

Toen Wilco het eerste testament opmaakte, was zijn enig overgebleven kind Doedt nog maar 16 jaar. Waarschijnlijk in 1591 is Doedt getrouwd met Keimpe van Donia. Dit vormde mogelijk de reden voor het opmaken van het tweede testament. Toen Keimpe in 1593 overleed, zag Wilco noodzaak om een derde testament op te maken, waarin hij meerdere legaten opnam. Een paar jaar later hertrouwde Doedt met George van Schwartzberg en Hohenlansberg. Wilco van Holdinga overleed op 16 december 1595 in Leeuwarden en werd begraven in Rinsumageest. ■

Detail van het testament van Wilco van Holdinga uit 1591.

Bysûndere winsken

Kaarten om ien noflike krystdagen en in lokkich nijjier te winskjen wurde hieltyd minder ferstjoerd. It sels meitsjen fan sokke kaarten wurdt mei de tanimmende digitalisearring ek minder dien. Hoe unyk en persoanlik sa'n selsmakke kaart is, litte twa Fryske skriuwers sjen.

Diet Huber (1924-2008) wie in saneamd dûbeltalint. By har boartlike fersen makke de skriuwster sels de tekeningen. Sy wist ommers it bêste hoe't bygelyks Abe Sjikop, út har bekendste boek *Tutte mei de linten*, derút sjen moast. Huber learde tekenjen oan de Kunstnijverheidsschool yn Amsterdam. Freonen krigen oan de ein fan it jier selsmakke kaarten út Amsterdam wei, dy't se mei út namme fan har man Bert Barkey stjoerde. Ingeltsjes wienen dêrby favoryt, en se hie ek faak in boadskip. Mei de tekst 'It skeinde fredesingeltsje winsket jimme noflike krystdagen en in striidber 1983' stjoerde se

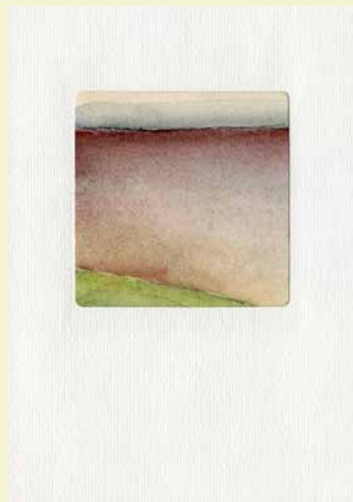

Kaart fan Diet Huber.

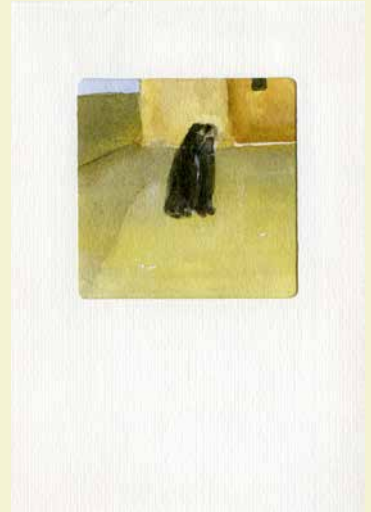
in kaart mei in tekening fan in sjongend ingeltsje, mei de foet yn it gips en pleisters op de knibbel en it wang. It jurkje is stikken, mar de ingel hat in fredestwiichje yn de hân en in fredesteken boppe de holle. Mei de tekst 'No fear of flying of now!' winske Diet Huber alle goeds foar 1984. Se tekene der in krânse by yn de foarm fan in fraachteken dêr't in ierdbol en in tank as krystballen oan hingje. In ferwûne do lit syn fredestûke falle.

Akwarellen

Ek Jan J. Bylsma (1931-2021) makke syn eigen nijjierskaarten. De dichter en skriuwer wie aktyf yn de Frysk literêre wrâld, mar dat

Kaart fan Jan. J. Bylsma.

Kaart fan Jan. J. Bylsma.

er ek goed skilderje koe, wie net sa bekend. Yn de skinking sitte goed tweintich selsmakke nijjierskaarten út de jierren njoggentich oant en mei 2019. Se befetsje lytse akwarellen, meast lânskippen, mei in wyt passe-partût deromhinne. Op de achterkant fan de miniatuer skilderijkes skreau er de bêste winsken foar it kommende jier. Soms sette er syn ynspiraasjeboarne derby, 'lykas reinich waar op in Spaanske leechflakte, ien of oare sierra'. Faak skildere er wetter, loft, beammen en dunen mei hjir en dêr in werkenber elemint as in toer. ■

Tresoar hat de bysûndere kaarten yn de kolleksje opnimme kinnen troch in skinking troch (âld-sjoernalist) Pieter de Groot en syn frou (âld-politika) Johanneke Liemburg.

Nijs fan de Stifting Freonen fan Tresoar

Goed besochte Freonejûn

Op 17 oktober hâlden de Freonen fan Tresoar har jierlikse jûn mei de oanbieding fan in geskink oan Tresoar. Undersyksgroep Pastei bea tagelyk ek har geskink oan. Yn beide gefallen gie it om in boek ferbûn mei eardere Fryske skiedskriuwers, te witten *De Frisiorum Antiquitate* fan Suffridus Petrus (sechtjinde iuw) en in boek út de biblioteek fan Simon Abbes Gabbema (santjinde iuw).

It waard in bysûnder programma, dat mei tank oan de ynspirearjende en nijsgjirrige bydragen fan de fjouwer sprekkers wiere histoaryske spirit oerbrocht op de oanwêzigen.

Haadsprekker wie ús Richthofen-Fellow Laura Bruno, ûndersiker fan it Aldfrysk yn Gent. Sy fertelde oer de hânskriften út de Richthofenkolleksje fan Tresoar. Fergeliking tusken de Aldfryske en Aldnederdútske hânskriften

wiist nei har ynsjoch út dat de Aldnederdútske oersettingen aardich trou binne oan de Aldfryske orizjinelen, al binne op plakken wol aparte flaters oan te wizen. Anne Tjerk Popkema late Bruno har ferhaal yn mei de jin altyd wer fernuverjende histoarje fan de Richthofen-hânskriften troch de iuwen hinne. Rolf Bremmer en Herre de Vries sketsten op kleurrike wize de achtergrûn fan de beide bysûndere geskinken.

Freonefoarsitter Katja Westra oerlanget it eksimplaar fan *De Frisiorum Antiquitate* oan Tresoar-direkteur Arjen Dijkstra. Yn it boek steane de besitsskaaimerken van fiif ferskillende eigner.

Herre de Vries fan ûndersyksgroep Pastei op 'e tekst oer it boek út de kolleksje fan Gabbema. (Foto's Linda Hoekstra)

Freonejûn 2024

Op tiisdei 16 april 2024 is der in Freonejûn. Fellow Felix Bosch fertelt oer syn ûndersyk nei Geert Lourens van der Zwaag (sjoch side 24-25).

Erfskip

Yn septimber krigen de Freonen fan Tresoar berjocht fan de hear Sibbele Westendorp, de eksekuteur-testamintêr fan frou J.F. Diderich-Roelvink fan Warkum, dat sy by testamint oan de Freonen fan Tresoar de helte fan har erfskip neilitten hie. Frou Roelvink kaam oarspronklik út Amsterdam, mar hie yn 'e oarloch in pear jier ûnderdûkt sitten yn 'e buert fan Wommels, en hie har mei har man letter ta wenjen setten yn Warkum. Fanwegen har goede ûnderfingen mei Fryslân en de Friezen hat se besletten om twa Fryske organisaasjes har erfskip ta komme te litten. Wy witte noch net krekt hoe heech it bedrach wurdt, mar we tinke dat we hjirmei noch wol in pear moaie dingen dwaan kinne. It sprekt foar himsels dat wy frou Diderich tige erkentlik binne foar har skinking. ■

**Letterhoeke is in útjefte fan Tresoar
en de Freonen fan Tresoar**
Letterhoeke ferskynt trije kear yn it jier
en wurdt fergees tastjoerd oan de Freonen

**Letterhoeke is een uitgave van Tresoar
en de Vrienden van Tresoar**
Letterhoeke verschijnt drie keer per jaar en
wordt gratis toegezonden aan de Vrienden

Freon wurde?

Belje mei 058-7890789 of stjoer
in mail nei ynfo@tresoar.nl
De bydrage is minimaal € 20 yn it jier.
It rekkennûmer fan de Freonen is:
NL78 RABO 0335 4795 53

Vriend worden?

Bel met 058-7890789 of stuur
een mail naar info@tresoar.nl
De bijdrage is minimaal € 20 per jaar.
Het rekeningnummer van de Vrienden is:
NL78 RABO 0335 4795 53

Redaksje | Redactie

Marijke de Boer (einredaksje | eindredactie),
Wieke de Haan, Ids de Jong, Janna Kootstra
en Janna de Jong (Freonen | Vrienden),
Linda Hoekstra (sekretariële stipe | sekretariële
ondersteuning)

Byldmateriaal | Beeldmateriaal

John van Geffen

Foarmjouwing | Vormgeving

Richard Bos

Printwurk | Drukker

Dekker Creatieve Media & Druk

Ofbylding foarkant | Afbeelding voorkant

Ynkleure gravuere fan it Planetarium, makke troch
Klaas Sannes en Eise Eisinga by de twadde útjefte
fan de *Beschryving* fan J.H. van Swinden (1824) |
Ingekleurde gravure van het Planetarium, gemaakt
door Klaas Sannes en Eise Eisinga bij de tweede
uitgave van de *Beschryving* van J.H. van Swinden (1824)

Tresoar
Boterhoek 1
Postbus 2637
8901 AC Ljouwert
058-7890789
info@tresoar.nl
www.tresoar.nl

 www.facebook.com/tresoar
 www.twitter.com/tresoar
 www.pinterest.com/tresoar
 www.instagram.com/tresoar
 www.youtube.com/user/TresoarBoterhoek1

Theunis Piersma

Ulbe Bosma

Yftinus van Popta

Hester den Boer
(Foto Fjodor Buis)

Aktiviteiten | Activiteiten

jannewaris | januari

- 4 Silent Book Club, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 20.00-21.30 uur
- 15 Dag van de Elfstedentocht, Fries Scheepvaart Museum, Sneek, 13.30-16.00 uur
- 18 Lunchlêzing troch Theunis Piersma, 'Wat fûgels elkoar oer ús lân fertelle', Tresoar, 12.30 oere
- 18 Lezing Filosofiecafé door professor Van der Vlist, Tresoar, 19.30 uur
- 25 Skriuwerskafee mei de workshop Skriuw dyn eigen rap, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 19.00-21.30 oere
- 25 Rondleiding, ontdek de schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur
- 27 Ken je klassieken quiz, Tresoar

febrewaris | februari

- 1 Silent Book Club, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 20.00-21.30 uur
- 15 Lunchlezing door Ulbe Bosma, 'De wereld van suiker', Tresoar, 12.30 uur
- 22 Lezing Filosofiecafé door Roy Dings, Tresoar, 19.30 uur
- 29 Skriuwerskafee, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 19.00-21.30 oere
- 29 Rondleiding, ontdek de schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur

maart

- 7 Silent Book Club, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 20.00-21.30 uur
- 21 Lunchlezing door Yftinus van Popta, 'Stormvloeden en scheepsrampen', Tresoar, 12.30 uur
- 21 Lezing Filosofiecafé door Anne-Marie Gunnink en Paulien 't Hoen, Tresoar, 19.30 uur
- 28 Skriuwerskafee, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 19.00-21.30 oere
- 28 Rondleiding, ontdek de schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur

april

- 4 Silent Book Club, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 20.00-21.30 uur
- 6 Friese Genealogische Contactdag, Tresoar, 10.00-16.00 uur
- 11 Lezing Filosofiecafé door Stijn Krooshof, Tresoar, 19.30 uur
- 16 Freonejûn mei lêzing fan Fellow Felix Bosch, Tresoar, 19.30 oere
- 18 Lunchlezing door Hester den Boer, 'Kamp Erika, het oorlogsverhaal van mijn opa', Tresoar, 12.30 uur
- 26 Skriuwerskafee, Kafee De Gouden Leeuw, Tresoar, 19.00-21.30 oere
- 26 Rondleiding, ontdek de schatten van Tresoar, Tresoar, 14.00 uur

Mear ynfo? > www.tresoar.nl > aginda

Meer info? > www.tresoar.nl > agenda